

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ГРОМАДЯНСЬКИЙ СПРОТИВ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА РУХУ ОПОРУ РАШИСТСЬКИМ ОКУПАНТАМ

Гудзь В. В., Ситник О. М., Ситник Ю. В.

ВСТУП

Війна – завжди жахливе й криваве випробування. Поготів – нав’язана українському народу імперською Росією тотальна екзистенційна війна, спрямована на знищення нації і держави. Новий історичний виклик українському народу подіяв на серця українців як вогонь на метал – одні розплавилися, влилися в рашистську вогненну лаву, а інші – загартувалися, протистоять. Із цих протистоянь – на фронті, в тилу, в окупації – складається загальна сила народу, яка, за словами поета, ніким звойована ще не була.

З наукової точки зору – рух опору на окупованих територіях є невід’ємною складовою оборони країни і становить систему військових, диверсійних, інформаційних та інших підривних заходів і протестних акцій, планування, організація і здійснення яких реалізується на тимчасово окупованих теренах з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності України.

Готуючись до можливого вторгнення, українська влада, хоч і запізно, прийняла деякі заходи на випередження. 29 червня 2021 р. Верховна Рада ухвалила закон «Про основи національного спротиву», де було закріплено термін «Рух опору», визначено його завдання та врегульовано діяльність територіальної оборони¹. Проте рух опору загарбникам впливає із почуття національної і людської гідності, виникаючи спершу як стихійний протест особистості. Прикладом цього може слугувати вчинок групи мелітопольців у перший день окупації, які кинулися навперейми колоні окупантів, стримуючи її руками. При цьому один із протестантів, заважаючи просуванню ворога в місто, ліг під колеса переднього броньовика. З часом, коли відступають емоції, проявляється громадянська стійкість особистості, як здатність виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті в умовах окупації.

¹ Про основи національного спротиву: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. Київ, 2021. № 41. Ст. 339.

Характерно, що рух опору рашистським загарбникам діяв на Донеччині, Луганщині, в Криму ще з 2014 р., але найбільшого розмаху він набрав з 2022 р. на теренах Мелітопольського району. Як вважають дослідники цього явища, «Мелітополь – неофіційна столиця українського опору»². Станом на липень 2022 р. Американський Інститут вивчення війни ISW все ще позначав Мелітопольський район на картах бойових дій як зону, де росіяни не повністю контролюють ситуацією через активний партизанський рух.

Тому постає факт важливості й актуальності підтримки і вивчення підпільної сили опору на Мелітопольщині, яка діє у не менш складних умовах, ніж фронтовики, і потребує не меншої мужності. Дослідження руху опору рашистським окупантам має і практичне значення для українців, які все ще залишаються на тимчасово окупованих територіях (далі ТОТ. – Авт.), і наукову актуальність, зумовлену недостатньою дослідженістю цієї теми.

Проблема діяльності руху спротиву окупантам у 2022–2023 рр., з-поміж іншого на захоплених рашистами територіях Запоріжчини висвітлювалася у численних публікаціях. Але абсолютна більшість їх має інформативний, описовий характер і розміщена в мережі Інтернету. Наприклад, у статті «Український партизанський рух під час російсько-української війни» у Вікіпедії повідомлено про понад два десятки акцій спротиву загарбникам на Мелітопольщині, але з посиланням лише на електронні ресурси інформативного змісту. До аналітичних розвідок, дотичних до теми громадянського руху опору окупантам, належать статті І. Букреєвої, Р. Складарова і В. Шпачинського³, Н. Глинської, Н. Глебової і О. Андрющенка⁴, розділ В. Гудзя у колективній монографії⁵.

² Ukraine's partisans are hitting Russian soldiers behind their own lines. 2022. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/06/05/ukraines-partisans-are-hitting-russian-soldiers-behind-their-own-lines>

³ Букреєва І., Складаров Р., Шпачинський В. «Русській мір» у тимчасово окупованому місті Мелітополі. *Українознавчий альманах*. Вип. 33. Київ: «Міленіум», 2023. С. 182–188.

⁴ Глинська Л., Глебова Н., Андрющенко О. Етнічна єдність багатокультурної мелітопольської громади як маркер національного спротиву війні. *Українознавчий альманах*. Вип. 33. Київ: «Міленіум», 2023. С. 189–194.

⁵ Представники громади Мелітополя в умовах миру і війни (на прикладі життєвої звитяги Г.Бут і О. Ревенка). *Етносоціальні аспекти вивчення історії Південної України 18–20 ст.*: монографія. Запоріжжя: ТанDEM, 2024. С. 141–177.

Елементи аналітики присутні і в деяких інших публікаціях, наприклад, А. Абдурасулова⁶ та К. Родак⁷, але у них, по-перше, простежені лише окремі фрагменти руху опору, по-друге, акцентується увага на збройних партизанських акціях, здійснених за підтримки Сил спеціальних операцій України. У поодиноких розвідках розглядається також діяльність у Мелітополі підпільних угруповань «Жовта стрічка»⁸ та «Зла Мавка»⁹. Загалом більшість публікацій з теми руху опору присвячена збройному спротиву окупантам, координованому з українськими спецслужбами. Натомість узагальненого дослідження самоорганізованого протестного руху на Мелітопольщині ще не здійснено.

Зважаючи на це, **метою** нашого дослідження є така складова руху опору, як громадянський спротив мелітопольців окупантам у його активних і пасивних формах. Йдеться про перешкоджання певним діям окупаційної адміністрації та її підрозділів, участь у розвідувальних, інформаційно-психологічних операціях та акціях, різні форми саботажу розпоряджень окупантів, мітинги, демонстрації, пікети, підривно пропаганду й агітацію, нищення рашистської символіки та паперової періодики тощо. За словами міського голови Мелітополя Івана Федорова: «Рух опору переслідує три цілі: знищення російської зброї та засобів її постачання, дискредитація та залякування окупантів та їхніх пособників, а також інформування українських спецслужб про позиції ворога»¹⁰. Якраз дискредитація та залякування окупантів і колаборантів та інформування і підтримка морального стану українського населення на тимчасово окупованій території (ТОТ) держави складає основу самоорганізованого громадського руху опору.

⁶ Abdurasulov Abdulil. Ukraine war: Melitopol residents resist Russian occupation. 24 May 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61525477>

⁷ Родак К. Наші партизани. Як влаштований рух опору під окупацією. 2022. URL: https://zaxid.net/partizanskiy_ruh_v_ukrayini_2022_rol_pidpilnoi_borotbi_n1546976

⁸ Олійник С. Як підпільний спротив діє в Мелітополі та інших окупованих містах України. 21.04.2023. URL: <https://zprz.city/news/view/yak-pidpilnij-sprotiv-die-v-melitopoli-ta-inshih-okupovanih-mistah-ukraini>

⁹ Грубрина А. Зла Мавка навчить озиратися. Як мелітопольський рух опору бореться з росіянами. 04.08.2023. URL: <https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/ruh-oporu-zla-mavka/>

¹⁰ Karmanau Y. and Arhirova H. Yellow Ribbon guerrillas lead Ukraine's resistance effort. *Associated Press*. August 9, 2022. Kyiv, Ukraine. URL: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/0809/Yellow-Ribbon-guerrillas-lead-Ukraine-s-resistance-effort>

1. Рашистський режим Мелітополі. Перші протести і репресії

На початку окупації переважно російськомовного міста Мелітополь рашисти ще намагалися грати роль «ввічливих чоловічків» за кримським сценарієм 2014 р., розповідали літнім жінкам про «єдиний народ» та «ми же братья», яких посварили «київська хунта», нацисти. Багато з рядових солдат вважали, що вони визволителі від «укронацистів», бандерівців і не розуміли ворожості місцевих, які кричали «вам тут не раді» та «окупанти «домой!».

У перші три тижні окупації (26.02 – 13.03) на 36-метровій щоглі у центрі міста майорів український прапор, а мелітопольським господарством управляв його законний голова Іван Федоров, який вважає, що краще гідно загинути, ніж жити із тавром зрадника¹¹. Команда І. Федорова кілька разів відновлювала постачання тепла, води і електроенергії, порушене через обстріли, організувала нічне патрулювання в місті, що припинило мародерство перших днів. «Це не жарт, ворог реально очікував, що він зайде в Мелітополь, і громадяни дякуватимуть йому за звільнення, а міський голова з хлібом і сіллю передасть ключі від міста. Натомість вони отримали тисячі людей на вулицях, які голими руками зупиняли танки і казали «геть звідси», а команда міської влади сказала, що працюватиме лише під українським прапором»¹², – зазначив І. Федоров.

Марноту сподівань рашистів на декларовану Путіним лояльність українського населення південно-східних регіонів республіки («єдиний народ») відзначив також у травні 2022 р. голова Українського центру безпеки і співпраці Сергій Кузан: «Здавалось би, що це Південь України, і як нас запевняли окупанти і, до речі, західні медіа теж велись на цю пропаганду, що російськомовне населення пасивне і не буде чинити спротиву. Але ось бачимо як на Півдні, в Мелітополі люди повстають. А це індустріальне місто. І дійсно абсолютно весь спектр дій спротиву там з'явився. Це означає, що місцеве населення не приймає окупаційної влади»¹³.

¹¹ Загублене місто! Іван Федоров про перші дні окупації Мелітополя, викрадення та зрадників / інтерв'ю Анатолію Анатолічу. 24.01.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HpWssq8FwqQ>

¹² «Мелітополь – це ворота до українського Криму». Мер Іван Федоров про контрнаступ, партизанів та колаборантів / інтерв'ю Марії Ульяновській. 05.05.2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7080509.html>

¹³ Про рух опору на окупованих територіях: у чому він проявляється і які наслідки / інтерв'ю Сергія Кузана Євгенії Назаровій. 27.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ruh-opir-okupovana-teritoriya/31869986.html>

Водночас виконуючи путінський план «денацифікації», окупанти заявили український народ «антирусской» конструкцією і рвучко взяли за знищення української національно-культурної спадщини, символіки, інформаційного простору та насильницьке насадження «руського міра». З перших днів окупації у Мелітополі було заблоковане вітчизняне телебачення, український мобільний зв'язок та більшість інтернет-ресурсів, натомість із 4 березня запуснені російські пропагандистські мас-медіа.

Зклади освіти примусово переведені на російську мову й російські програми, замість кількох вишів області утворено «Мелітопольський державний університет ім. А. Макаренка», куди залучили колаборантів (близько 20 % викладачів мелітопольських вишів) та росіян. За українську мову в громадських місцях чи прояви симпатії до України люди ризикували бути допитаними і арештованими.

Намагаючись знищити українську ідентичність, придушити волю мелітопольців до спротиву, рашисти обвішали місто своїми прапорами і плакатами про «єдиний народ», демонтували українські пам'ятники, зокрема Тарасові Шевченку та пам'ятний Хрест жертвам Голодомору, горельєф Дмитра Донцова, пам'ятну дошку Петрові Болбочану. Натомість окупанти встановили постаменти – одіозним агентам КДБ-ФСБ вбивцям міжнародного масштабу Павлові Судоплатову та Григорієві Бояринову. Як зазначав В. Гудзь: «Кривава влада ставить пам'ятники таким людям»¹⁴.

Політика залякування і приниження населення, насадження цінностей «руського міра» поспішно впроваджувалася і в перейменуванні мелітопольських вулиць, площ, закладів, внаслідок чого одну з центральних вулиць названо ім'ям фашистки Д. Дугіної, другу – ім'ям донецького гауляйтера О. Захарченка, іншим повернуто назви Леніна, героїв Сталінграда тощо. Не забули окупанти і царицю Катерину II, Павлика Морозова та навіть радянського поета К. Чуковського. Цю радянсько-імперську суміш доповнили вулиці з маркуванням рашистських підрозділів: вулиці Росгвардії, 58-ї армії та ін.¹⁵

¹⁴ «Героїзація насильства». Кому окупанти встановлюють пам'ятники в захопленому Мелітополі? *Новини Приазов'я*. 24.11.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-melitopol-pa-yatnyky-sudoplat-boyaryniv/32146675.html>

¹⁵ Abdurasulov Abdjalil. Ukraine war.

Відповідно у міському краєзнавчому музеї замість національних атрибутів були поспішно встановлені «нові експонати», які перекручують справжню історію і культуру Мелітопольщини, називаючи наш край частиною Новоросії¹⁶. Гнітюче діяло на мелітопольців також повальне мародерство банків, магазинів, складів, підприємств, яке дійшло до покинутих квартир і будинків, та потоки вантажівок у РФ з награбованим українським устаткуванням і зерном.

Характерно, що окупанти зі своїми тезами денацифікації та «руського міра» перемелюють не тільки етнічних українців, а й національні меншини багатонаціонального Мелітополя, одного з визнаних Радою Європи інтеркультурних міст. «Російські війська знищують цивільне населення лише за те, що воно є частиною українського народу, а не російського. Вважаю такі дії геноцидом, який веде до знищення зокрема і корінного караїмського народу»¹⁷, – наголосила проректорка МДПУ імені Богдана Хмельницького, членкиня правління громадської організації «Спілка караїмів України» Олена Арабаджи 28 квітня 2022 р. під час 21-ї сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів. Безумовно, як директорка Центру із дослідження нематеріальної культурної спадщини народів Приазов'я, а також і експертка Експертної ради з питань національних меншин та корінних народів при Представнику Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів О. Арабаджі компетентна з цих питань. Зокрема, вона та інші спостерігачі відзначили тенденції не лише нівеляції мови і культури корінних народів та національних меншин, а і їх розсіяння внаслідок вимушеної міграції. Першими «фільтраційних» заходів зазнали кримські татари Мелітополя, багато з яких виїхали до Криму¹⁸.

Пропагуючи своє вторгнення як благо і визволення від нацистів, росіяни поставили українських громадян на ТОТ перед вибором: або отримуй російський паспорт, або ти ніхто на своїй землі

¹⁶ Букреева І., Складов Р., Шпагинський В. «Русский мир»... С. 182.

¹⁷ Представниця караїмського корінного народу взяла участь у 21-й сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів. 29.04.2022. URL: <https://dess.gov.ua/karaim-21-forum-oon/>

¹⁸ Зайшли «визволяти» від корінного населення – як окупанти змінюють етнічний склад на Мелітопольщині (фото). 10.07.2024. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/-354800/zayshli-vizvolyati-vid-korinnogo-naselennya-yak-okupanti-zminyuyut-etnichniy-sklad-na-melitopolschini-\(foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/-354800/zayshli-vizvolyati-vid-korinnogo-naselennya-yak-okupanti-zminyuyut-etnichniy-sklad-na-melitopolschini-(foto).html)

– без пенсій, без медичної допомоги, без права власності у своєму домі тощо. Ба більше, пересічному мелітопольцеві здавалися якимось диким сюрреалізмом картини на вулицях міста: броньовики на перехрестях, озброєні патрулі, перекриті переходи, де містяни звикли вільно ходити і розмовляти, та великі черги насторожених людей в банкомати, магазини і аптеки. «Поки стоїш за продуктами чуєш, як повз їде військова техніка, російські солдати скрізь. Найголовніше, в окупації не втратити розум. Я відчував велику напругу, коли за 5–7 метрів від мене йшли російські солдати. І так хотілося щось зробити із ними»¹⁹, – ці слова Віталія Крупініча, студента Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, дуже влучно відбивають той психологічний стан, який довелося пережити авторам.

Десь у середині березня одному з авторів довелося проходити мимо двох добротного екіпірованих окупантів у мікрорайоні «Новий Мелітополь». Самовпевнені погляди, широко розставлені ноги, руки на автоматах навіяли асоціації з есесівцями. Само собою вирвався мовний покруч: «Русішен зольдатен фашистен!». Один із рашистів і собі зреагував якоюсь фразою і клацанням автомата, але обійшлося...

Ще одним ризикованим вчинком Віктора Гудзя, члена Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів і голови Мелітопольської «Просвіти», було підписання – єдиним на тимчасово окупованій території із 38 науковців-підписантів – листа-протесту на звернення ради ректорів Петербурга на підтримку рашистської СВО. В емоційно укладеному професором Київського столичного університету імені Б. Грінченка Ігорем Срібняком листі заявлено: «Однак розплата за ці злочини схожа до нацистських – близька і невідворотна. І тут дуже важливим для путіна та ерефії буде пройти свій шлях до краю своєї історії, фіналом-апофеозом якого буде повернення всіх окупованих московією українських територій (донецькі та луганські землі, а також неодмінно – Крим!), виплата репарацій у повному обсязі – як за зруйновані міста, так і за загублені життя українців»²⁰. Листа підписав іще один зі співавто-

¹⁹ Найстрашніше в окупації втратити розум і стати зрадником – волонтер із Мелітополя. 05.12.2022. URL: [https://ria-m.tv/ua/news/305601/naystrashnishe_v_okupatsii_vtratiti_rozum_i_stati_zradnikom_volonter_iz_melitopolya_\(foto_video\).html](https://ria-m.tv/ua/news/305601/naystrashnishe_v_okupatsii_vtratiti_rozum_i_stati_zradnikom_volonter_iz_melitopolya_(foto_video).html)

²⁰ Мы вас услышали: реакция преподавателей университетов Украины на «Обращение совета ректоров вузов Санкт-Петербурга и Ленинградской области к

рів – керівник науково-дослідницького центру імені Дмитра Донцова педагогічного університету – Олександр Ситник, який разом із дружиною взяв участь у перших протестах мелітопольців, але на той час уже встиг вивезти родину з окупації.

Виїзд для таких людей був питанням життя й смерті – моральної або фізичної. Адже у звіті Лондонського Королівського інституту об'єднаних служб (RUSI) повідомлялося, що для придушення руху опору рашисти наперед розділили українців на чотири групи: 1) призначені до фізичної ліквідації; 2) ті, кого треба пригнічувати та утискати; 3) нейтральне населення, яке можна схилити до співпраці; 4) потенційні колаборанти²¹. До першої і другої категорії потрапили учасники АТО, активісти Революції Гідності, керівники міста, очільники патріотичних громадських організацій, журналісти, викладачі-суспільствознавці, не кажучи вже про виявлених підпільників.

Відтак, родина В. Гудзя з перших днів окупації очікувала арешту батька. Але дивовижним чином їм вдалося виїхати з міста першим же конвоєм 25 березня. Цей і наступні виїзди мелітопольців організувала міська влада, яка перебувала в Запоріжжі, та мелітопольський депутат Верховної Ради України Сергій Мінько. При цьому на одному з блокпостів вже під Василівкою все 10-годинне транспортування на відстань 123 кілометри до Запоріжжя постало під загрозу. Коли окупант зайшов у переповнений автобус і запитав: «Почему вы все такіє светліє, дружніє?», донька В. Гудзя у повній тиші заявила: «Бо ми українці!». Рашиста заціпило... Зрештою, «штатський» і десяток автоматників вночі 27 березня зламали двері у квартирі В. Гудзя, але запізно...

Звісно, можна назвати й інших людей, зокрема відомих нам викладачів, які в тій чи тій формі виявляли громадський протест, з-поміж іншого брали участь у мітингах, але частина з них не бажають розголошу, а інші бояться за своїх родичів у окупації.

Ситуація в місті різко погіршилася, коли для придушення масових протестів мелітопольців прибули поліцаї Росгвардії – нацгвардії Росії та їх донецькі посіпаки. Вони блокували центральну

профессорам, преподавателям, работникам и студентам высших учебных заведений. 09.03.2022. URL: <http://pritsak-center.com/>

²¹ Zabrodskiy Mykhaylo, Watling Jack, Danylyuk Oleksandr V. and Reynolds Nick. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February-July 2022. 30 November 2022. URL: <http://surl.li/mzasz>

площу Перемоги, де проходили мітинги, броньовиками, розставили снайперів і почали розганяти демонстрації пострілами та шумовими гранатами. Почастішали викрадення й арешти людей: одних хапали прямо на вулицях під час протестних акцій, за іншими прибували спрямовано, як правило, до світанку. Репресії і терор мали різні форми.

Наприклад, священників УГКЦ Петра Креницького, який 2015 р. заснував Благодійний Фонд «Карітас Мелітополь» і парафію Успіння Святої Анни та його послідовника Олександра Богомаза, після численних обшуків і допитів по чергово висадили на шляху між Мелітополем і Запоріжжям. Як засвідчила активістка руху опору, лікарка Надія Дребот: «Отець Петро Креницький був у Мелітополі до 25 листопада 2022 року і потім його побили ФСБ, окупанти феєсбешники побили, ставили на коліна і з мішком на голові везли до Василівки, і він мало не задихнувся. Потім забрали документи, гроші і телефон і він мав іти 30 км пішки»²².

Мелітопольських керівників, голову міста Івана Федорова та районної ради Сергія Прийму тримали у СІЗО і безуспішно домагалися співпраці. Отже, попри психологічний, а часом і фізичний тиск, посадовці продемонстрували громадянський спротив, тверду українську позицію. Подібні випробування мужньо пройшла депутатка Запорізької облради (фракція Євросолідарності), директорка Мелітопольського краєзнавчого музею представниця кримськотатарського народу Лейла Ібрагімова, яка була арештована першою, ще 9 березня. Пройшли рашистські підвали четверо непокірних патріоток-директорок шкіл, деякі викладачі та студенти педагогічного університету, активістка Ольга Гайсумова та ін. Хапали і довго тримали в полоні навіть дітей, як-от 16-річного сина відомого мелітопольця, голови Запорізької районної державної адміністрації Олега Буряка.

Проти багатьох мелітопольців окупанти сфабрикували справи по статтях тероризму та засудили на тривалі терміни ув'язнення. Комунальна установа «Центр підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та членів їх родин» Мелітопольської міської ради Запорізької області та Служба з пошуку та звільнення викрадених жителів Мелітополя і Мелітопольського району «Викрадені

²² Мелітополь український. Життя в окупації і після. Чому ми такі? Тетяна Пришляк та Надія Дребот. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9oFX-HnhKVE>

мелітопольці» підготували інформаційну довідку, де зібрані і опрацьовані дані про рашистський терор проти українців та доли ув'язнених, яких масово піддають тортурам²³.

Так, у довідці та інших публікаціях відображена відома судова справа «мелітопольської п'ятірки» у складі ветерана АТО Ігоря Горлова та колишніх учасників тероборони Андрія Голубєва, Юрія Петрова, Володимира Зуєва та Олександра Жукова, яким загрожує тривале ув'язнення за «створення антиросійського терористичного підпілля» в Мелітополі та начебто підготовку «міжнародного терористичного акту». Рашистські нелюди нехтують всіма нормами закону і моралі, тому І. Горлов, щоб припинити тортури, порізав собі вени і просив лікарів його не рятувати²⁴. Одне із типових свідчень про рашистські катівні в традиціях гебістів надав у письмовій заяві схоплений 17 червня 2022 р. прямо на вулиці і засуджений на 14 років за звинуваченням у міжнародному тероризмі (1 ст. 361 КК РФ) Ярослав Жук: «Приблизно кожні пів години приходили невідомі й катували мене: били струмом, прикладаючи дроти до ніг, рук, геніталій, мочок вух і сосків. Били тупим предметом по всьому тілу. Підпалювали газовим пальником ступні ніг, при цьому морально знущалися з мене»²⁵.

Жахливі випробування випали на долю ще однієї групи викрадених мелітопольців, яких місяцями тримають у рашистських застінках без будь-якого зв'язку із рідними. Так, 26 березня 2022 р. рашисти схопили керівника благодійної організації «Благодійний фонд «Шкільне джерело життя»», військового пенсіонера Ігоря Мірошника. На своїй сторінці у Фейсбук чоловік закликав мелітопольців документувати факти співпраці з окупантами та повідомляти про зрадників у відповідні структури²⁶. Тому сміливий патріот був підданий тортурам, примушений вибачатися на камеру і досі десь утримується у рашистських застінках. Незважаючи на численні звернення до окупантів наукових організацій,

²³ Інформаційна довідка щодо окремих випадків насильницьких зникнень та свавільних затримань цивільних жителів м. Мелітополя та Мелітопольського району. Запоріжжя, 2024. 21 с.

²⁴ Благов лікарів не рятувати, бо тортури продовжаться. Як у Росії судять українців у справі про підготовку вибуху у Мелітополі. 18.07.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cy0p3z7ezlmo>

²⁵ Інформаційна довідка... С. 19.

²⁶ В Мелітополі похитили известного общественника (фото) 04.04.2022. URL: https://ria-m.tv/news/282256/v_melitopole_pohitili_izvestnogo_obschestvennika_%28foto%29.html

родичів в'язня, у такій самій таємниці тримають перебування схопленого 13 грудня 2022 р. Володимира Воровки, керівника ГО «Спілка краєзнавців Мелітопольщини», професора МДПУ імені Богдана Хмельницького, керівника пожежної частини Бориса Клещова та багатьох інших людей²⁷.

Окрема сторінка рашистського терору у Мелітополі – арешти журналістів, які відмовилися від співпраці з окупантами. Як розповіла редакторка «Головної газети Мелітополя» та вебсайту новин «Регіональне інформаційне агентство – Південь» (до рашистського вторгнення – «РІА-Мелітополь») Світлана Залізецька, на «співбесіді» з призначеною окупантами в. о. мера міста «опоблокованою» Г. Данильченко вона відмовилася йти до коменданта за інструкціями і працювати на РФ²⁸. Знаючи, що того ж дня після зустрічі з комендантом був арештований І. Федоров і про своє перебування в рашистських списках активістів, журналістка, під чужим паспортом, вибралася з міста, чому завдячує найперше Сергієві Міньку.

Після виїзду з окупованого міста в помешканні С. Залізецької та в редакції рашисти провели обшуки, забрали всю техніку, а батька журналістки, незважаючи на його 75-років і перенесений інсульт, з мішком на голові вивезли в невідомому напрямку. Згодом журналістку шантажували: відпустять батька, якщо вона повернеться до Мелітополя, але зрештою задовольнилися відмовою працювати на РІА-Мелітополь²⁹.

С. Залізецька звернулася до Ради Європи та різних інстанцій за допомогою у визволенні схоплених рашистами мелітопольських колег-журналістів: «Росія робить з українських журналістів терористів. Країна агресор прагне таким чином прибрати свідків своїх злочинів проти людства. Я звертаюсь до всього світу – допоможіть будь ласка звільнити моїх колег»³⁰. Журналістка неодноразово розповідала про схоплену на вулиці у травні 2023 р. Ірину Лев-

²⁷ Інформаційна довідка... С. 19.

²⁸ Залізецька С. Як у Мелітополі викрадають українських журналістів, які продовжили працювати в окупації. 15.04.2024. URL: <https://zmina.info/columns/fsb-zaperechuye-zatrymannya-melitopolskoyi-zhurnalistky-anastasiyi-gluhovskoyi-popry-oprylyudnene-rosiyanamy-vidpovidnogo-video/>

²⁹ Там само.

³⁰ «Нас переслідують, щоб світ не дізнався правди» – Світлана Залізецька розповіла про полонених журналістів Мелітополя на Раді Європи. *Прес-центр ТРК «Мелітополь»*. 31.10.2024. URL: <https://mlt.gov.ua/?r=posts.client.view&id=2037>

ченко, чия доля досі невідома, про викрадених під ранок 20 вересня адміністратора телеграм-каналу «РІА-Мелітополь» Георгія Левченка та адміністраторів телеграм-чату «Мелітополь – це Україна». Всіх їх показували на російському телебаченні й називали «терористами»³¹. Тоді ж арештували журналістку «РІА-Мелітополь» Анастасію Глуховську, що рашисти через місяць показали на відео. Це не заважає їм досі знущатися над матір'ю журналістки, яка продовжує звертатися до «правоохоронних органів» в окупації: у ФСБ їй відповіли, що Анастасію вони не затримували, тому не знають, де вона перебуває³².

Таке ставлення окупантів до родичів затриманих українців типове. І це тоді, коли, за даними І. Федорова, за весь час окупації 150-тисячного міста, яке залишили дві третини мешканців, рашисти викрали майже тисячу містян. Частина з них після допитів було відпущено, інших депортовано, ще інші перебувають у катівнях, підвалах і в'язницях міста та на території РФ, а доля багатьох бранців досі невідома. За даними співробітників служби «Викрадені мелітопольці», представленої в телеграм-каналі, станом на 10 грудня 2024 р. було задокументовано 328 насильницьких викрадень містян. На той час було звільнено з полону 204 особи, утримувалися рашистами 122 особи, з яких доля 57 залишається невідомою³³. Щонайменше четверо мелітопольців окупанти замордували. Розшук ув'язнених і допомогу їхнім родичам служба «Викрадені мелітопольці» координує з іншими уповноваженими інституціями міжнародного, республіканського та обласного рівня. Ніхто не забутий, ніщо не забуто...

2. Молитви, мітинги і демонстрації

Незважаючи на таку ситуацію в Мелітополі, який окупанти оголосили «столицею» Запорізької області і наводнили спецслужбами, рух опору не вщухав із першого дня. Велику роль у самоорганізації людей відіграли християнські церкви в особі священнослужителів П. Креницького, О. Богомаза, пасторів М. Брицина, В. Журавльова, Д. Бодю та ін. З перших днів вторгнення вони збирали людей на молитви в центрі міста аж до 16 червня, коли

³¹ Залізецька С. Як у Мелітополі...

³² Там само.

³³ Там само.

прямо на площі окупанти схопили і 5 днів тримали в полоні пастора В. Журавльова.

Розповідаючи про становище в Мелітополі, 24 лютого настоятель храму Різдва Пресвятої Богородиці в місті та душпастир ще трьох парафій у навколишніх селах О. Богомаз зазначив: «Залишилося і багато парафіян. О 1-й ночі до нас збіглися парафіяни: у місті був бій, обстріли, недалеко від нас вибухнув танк. А люди чомусь бігли до нас, хоча ми і не мали бомбосховища – у церкві тільки такий смішний підвал. Але люди бігли до нас, збиралися тут...³⁴.

Безумовно, крім Господнього захисту, люди сподівалися на пастирську пораду, морально-психологічну підтримку, яку вони завжди отримували у цьому храмі. Адже отці О. Богомаз і його наставник П. Креницький, який теж опікувався 4-ма парафіями, крім щоденних богослужінь, вели величезну благодійницьку, волонтерську та місіонерську роботу, давали притулок бездомним, допомагали нужденним і згуртували навколо себе велику українську громаду.

Не випадково, що саме до цього храму прийшли бійці Мелітопольської тероборони, які дали бій ворогу і до ранку затримали його вступ у місто. Але сили були не рівні, довелося відступати на лінію оборони за Василівкою. Отець Олександр нагадав: «24 лютого пізно вночі я відпроваджував нашу територіальну оборону, яка мусила відступати. Це були місцеві чоловіки, які зі сльозами на очах виїжджали з міста. Звичайно, було дуже тяжко. Пам'ятаю той момент: я їхав додому з відчуттям, що наше місто тепер оберігає тільки Господь Бог»³⁵.

Насправді, крім партизан і підпільників, місто оберігали і такі священнослужителі зі своєю паствою. Як розповідає О. Богомаз, він не збирався виживати у страху та коритися окупантам і обмежуватися. Ризикуючи життям на численних блокпостах, де деякі освідомлені ототожнювали священників УГКЦ з бандерівцями, отець Олександр провів церковний табір із підлітками, надзвичайний, влаштував святкування перших Фатімських субот. А влітку намагався через день возити дітей на море. «Ми один одного

³⁴ Павлишин Н. «Я не хотів виживати, я хотів жити на повну, навіть у тих умовах», – священник УГКЦ із Мелітополя. 15.12.2022. URL: <https://dyvensvit.org/top/1037250/>

³⁵ Там само.

старалися підтримувати. У нас з'явилися нові парафіяни, які прийшли через волонтерську діяльність, розгорнуту в нас у парафії, через соціальне служіння: ми їх запрошували на богослужіння, читали разом Біблію, вчили молитися на вервиці, готували до Сповіді і прийняття Святих Тайн...»³⁶.

Позиція міжконфесійної ради Мелітополя і справді українських священників, а не попів-колаборантів УПЦ Московського патріархату – зразок щирого служіння більшості мелітопольського люду і приклад пасивного спротиву рашистським окупантам. Характеризуючи пасивний опір, С. Кузан відзначив: «Дуже багато людей просто не приймають окупаційний режим. Стоять на своїй позиції: «Херсон, Мелітополь, Крим – це Україна. Ми зберігаємо український паспорт. Ми не користуємося російськими грошима. Ми не визнаємо російської влади». Тобто це ті люди, які мають дуже чітку громадянську позицію, але вони звичайно не можуть зараз, в цих умовах, вийти на відкриту акцію протесту. Якщо це жінка-пенсіонерка, то вона не може вбити окупанта, але вона однозначно не приймає його владу, тому вона також є учасником нашого руху опору»³⁷.

Власне самоорганізований громадський рух протесту розпочався у місті зі спільної молитви, священників Міжконфесійної ради християнських церков Мелітополя, яка діяла тут уже кілька років. Перша спільна молитва під час окупації відбулася на центральній площі міста 28 лютого 2022 р. «На цей захід зібрались близько сотні людей, – розповіла активістка руху Ганна Бут. – Ми тримали плакат «Мелітополь – це наш рідний дім», помолились, заспівали гімн і домовились отак до перемоги приходити на площу до пам'ятника Шевченку. У соцмережах ми писали, щоб люди приходили з синьо-жовтою символікою, брали патріотичні атрибути. У мене вдома два прапори: в один я загорталась, а інший ми несли попереду колони»³⁸.

Інша учасниця акції, Надія Дребот саме з першою міжконфесійною молитвою та подією, що відбулася після цього пов'язала

³⁶ Там само.

³⁷ Про рух опору...

³⁸ Лаврів Марія. «Мої учні стали танкістами та піхотинцями». Вчителька з Мелітополя пережила окупацію та допомагає ЗСУ у новому місті. 20.09.2022. URL: <https://shotam.info/moi-uchni-staly-tankistamy-ta-pikhotyntsiamy-vchytelka-z-melitopolia-perezhylo-okupatsiiu-ta-dopomahaie-zsu-u-novomu-misti/>

початок масового руху опору. Активістка розповіла, що після молитви частина її учасників долучилася до черги за безкоштовним хлібом, роздачу якого організувала команда міського голови та місцеві підприємці. У цей час під'їхала бронемашина окупантів, які вискочили і почали з людей насміхатися та обзивати їх, вимагаючи розійтися. Це не злякало людей, а викликало їхнє обурення, піднесення сили духу і вони з вигуками посунули на рашистів: «Вони почали гнати ці «зетки» і навіть довели до того, що біля СБУ там далі зетки зіткнулися одна з одною, і тоді вони домовилися, що на наступний раз вони приходять уже і приходять маршем. Досить вже!»³⁹. І справді, вже наступного дня, 2-го березня жінку вразив масовий протест на центральному проспекті імені Б. Хмельницького: «І в мене на очах я бачу іде дуже потужна багатотисячна колона людей з прапорами і я стала ... вести цю зйомку, це було спонтанно, просто тому, що я була вражена, що стільки людей вийшло».

Але вже того дня російські військові, відступаючи перед розлюченими демонстрантами, відкрили вогонь на ураження. Троє людей зазнали травм, один з них – вогнепальне поранення колінного суглоба⁴⁰. Як розповіла пані Ганна, на Масницю 2022 р., на черговий мітинг на майдані Перемоги зібралися близько п'яти тисяч мелітопольців. То був пам'ятний і зухвалий день: «Замість «масничного опудала» ми палили опудало путіна. Шкода, що це тільки опудало»⁴¹.

День за днем, хоча рух маршруток було перекрито, люди добиралися пішки і на велосипедах, демонстрації і мітинги тривали. Спершу неохайні і нахабні окупанти не розуміли, що відбувається, адже їм розповідали, що російськомовні міста зустрінуть їх як визволителів від «укронацистів», а їм кричали «окупанти «домой!»». Як засвідчила Г. Бут: «Після викрадення мера Мелітополя Івана Федорова народне збурення зростало. Дійшло до того, що жінки безстрашно наближались до озброєних росіян і намагались їх злегка відштовхнути назад. Казали так (російською мовою):

³⁹ Мелітополь український.

⁴⁰ Глинська Л., Глебова Н., Андрющенко О. Етнічна єдність... С. 192.

⁴¹ »Ми чекаємо на ЗСУ. Віримо, що прийдуть нас визволити»: Щоденник учительки Ганни Бут з окупованого Мелітополя / Записала Олена Юрченко. 25.03.2022. URL: <https://osvitoria.media/experience/my-chekayemo-na-zsu-viryemo-shho-pryjduť-nas-vyzvoliaty-shhodennyk-uchytelky-ganny-but-iz-okupovanogo-melitopolya/>

«Ідіть звідси. Нам не треба визволителів. Ми вільна країна і живемо нормально»⁴². Після викрадення мера 12 березня до оточеної рашистами будівлі їхньої комендатури манівцями вийшли сотні людей – від двірників і домогосподарок до бізнесменів і науковців. Незважаючи на те, що на дахах відкрито стояли снайпери, люди стояли і скандували: «Окупанти!», «Свободу Івану Федорову!». Як пригадала учасниця спротиву, лікарка Надія Дребот, її страшенно вразило те, як місто дружно і сміливо давало відсіч загарбникам. Із 7 ранку під пронизливим вітром протестували багато людей різного віку, соціального стану і національності: «Це вийшла така знаєте квінтесенція міста, суть міста, сіль міста, солоня сіль міста»⁴³.

Та невдовзі здивування окупантів переросло в агресію. Від залякувань по мегафону і тримання під прицілом дійшло до кидання у натовп світло-шумових гранат та стрілянини. 15 березня майдан Перемоги заблокували. У місто нагнали тисячі окупантів не слов'янської зовнішності та з донецької і луганської підтанцювки, які волали «Ви – нацисти. Ви убивали донецьких дітей. Ви бамбілі наші дома. А тепер ми ваші будем бамбіть»⁴⁴.

Витіснені з центральної площі, більше сотні людей із прапорами України годинами маршували містом. «Ми ходили з району в район і всі разом заявляли всьому світу: «Мелітополь – це Україна», «Чекаємо на ЗСУ», кричали «Героям слава» і «Мелітополь, вставай!» – розповіла пані Ганна. – Повз нас проїжджали ворожі машини, іноді колоною. Ми волали щодуху: «О-ку-пан-ти!», де-хто вигукував нецензурщину про путіна»⁴⁵.

В іншому інтерв'ю викладачка розповідала, що вона щодня виходила на демонстрації та мітинги з прапором, подаючи приклад своїм учням і зривала голос скандуванням гасел з ними. «Рухалися вулицями різних мікрорайонів, скандували: «Мелітополь, вставай!» По 2 тисячі людей і більше. До колони приєднувалися люди у місті. А було таке, що нам факи показували й кричали: «Слава расеї». По-всякому було»⁴⁶.

⁴² Там само.

⁴³ Мелітополь український.

⁴⁴ «Ми чекаємо на ЗСУ...».

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Ганна Бут: От коли у нас не будуть облизувати, як Шевченко писав, московського чобота, тоді зайде Україна. (без дати). URL: <https://edpro.ua/blog/ganna-but>

Характерно, що, як відзначили учасники подій, на мітингах частіше виступала хоробра молодь, студенти й випускники кількох мелітопольських вишів, з-поміж інших, хлопці і дівчата, які згодом добровільно пішли на фронт. Збулися прогнози про патріотизм місцевого студентства, який значно виріс після 2014 р.: «Спостерігаючи за студентською молоддю Мелітопольщини і працюючи з нею вже понад 40 років, дійшов до переконання, що це покоління, яке вже зазнало віроломства «старшого брата», України не зрадить»⁴⁷.

Зрештою, рашисти почали стріляти просто під ноги натовпам людей, закидати їх світлошумовими гранатами. Надалі окупанти перекрили вулиці і людей з українською символікою чи з антиросійськими заявами, а їхніх захисників хапали, били прикладами, волочили по асфальту, кидали в автозаки і вивозили за 30 км від міста або «на підвал». За словами Г. Бут: «Увесь той Мелітополь, який виходив на спротив вже з 28 лютого по 18 березня – це легенда. Неважливо, скільки нас було. Усі ми були організаторами, виконавцями. Йшла колона і за нами йшов снайпер, а БМП стояло по периметру, коли ми проходили.... Посередині був кулемет і палець завжди був на курку»⁴⁸.

Після розгону демонстрації 18 березня Ганна Бут і її донька Христина продовжили свою боротьбу в інших формах: розклеювали патріотичні листівки, синьо-жовті сердечка з патріотичними надписами на підтримку військових та держави, вивішували стрічки національних кольорів тощо. Такі методи і зараз практикують мелітопольські підпільники. Незважаючи на погрози окупантів і колаборантів, під прицілами та відеозйомками з дронів, група мелітопольців продовжувала приходити на молитви в центрі міста. «Ми не просто ходили. Ми ходили за Україну»⁴⁹, – наголосила пані Ганна, зізнавшись, що іноді вони із донькою підкладали під одяг книги, наче вони могли захистити від куль.

За словами Г. Бут, покинути Мелітополь її з донькою 9 травня 2022 р. змусив не стільки страх, скільки огида і обурення «руско-

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Стратонова Н., Кривко Н. «Ми – голос тих, хто в окупації»: як живе на Рівненщині викладачка Ганна Бут з Мелітополя. *Суспільне Рівне*. 02.09.2022. URL: <https://suspihne.media/277234-mi-golos-tih-hto-v-okupacii-ak-zive-na-rivnensini-vikladacka-ganna-but-z-melitopola/>

⁴⁹ Лаврів Марія. «Мої учні стали танкістами...».

советським міром» який заповнив місто напередодні «победобесія». Крім того, окупанти зірвали український прапор і почепили свій «флаг» на майдані Перемоги. Відповідаючи на питання, що стало останньою краплею для рішення виїхати? Г. Бут не приховала своїх емоцій після зриву державного прапора: «У мене відібрали Україну просто на очах! З мене здирали шкіру.... Прапор – це те, що представляє кожного з українців. От ти йдеш з прапором і видно – пішов українець. У мене це відібрали»⁵⁰.

Більшість мелітопольців ще з початку окупації буквально занудило від триколірних прапорів, вивісок, гасел та російсько-радянських перейменувань. Так, Н. Дребот, вперше побачивши російський прапор на мерії, була шокована: «Це була дуже велика травма для мене. ... Я не зможу. Не хочу, не бажаю, Господи, говорити російською мовою. І я жодного слова в окупації російською мовою до виїзду першого квітня... не сказала»⁵¹. Про значення українського прапора над містом зауважив і міський голова, який добився, що 27 лютого окупанти зняли свій прапор з будівлі міськвиконкому, а сам тримав державний прапор у кабінеті до самого арешту.

Наразі міська влада на чолі з І. Федоровим, перебуваючи у Запоріжжі, підтримує контакти з мелітопольцями, що залишилися в місті, і намагається надавати їм допомогу. Адже, на переконання очільника міста» «90 % людей, які залишились там – вони не зрадники!»⁵². Відповідно діють і багато громадських лідерів. Так, у червні 2022 р. світ почув крик душі Ганни Бут, огорнутої в державний прапор, – відеозвернення зі сльозами на очах, із закликом до світової спільноти врятувати Мелітополь від загарбників і допомогти звільнити окуповані ними землі України. Такий порив у неї виник після розмови зі своїм учнем, який постраждав за українську мову. «Мене накрила розмова з учнем, якого витягли з хати і викинули серед поля з мішком на голові. Ця людина абсолютно українськомовна. То йому показали, як потрібно розмовляти, у них такий виховний метод: вивезти і викинути...»⁵³. Лесть стриму-

⁵⁰ Ганна Бут: От коли у нас...

⁵¹ Мелітополь український.

⁵² Загублене місто!

⁵³ Глуховський М. «Національна легенда» Ганна Бут: Я звернулась до Залужного, бо дуже хочу додому / Інтерв'ю Г. Бут кореспонденту «Главком» М. Глу-

ючи сльози, Ганна Бут звернулася такими словами: «Ця терористична країна, яка зараз позбавила всіх українців всього, що називається життям, повинна відповідати за свої вчинки.... Я дуже прошу, будь ласка, поверніть українцям Україну, поверніть українцям зв'язок. Це люди, які просто виживають в страшних умовах, в тероризмі. Це дуже важко»⁵⁴.

Відео з проханням до міжнародної спільноти стати на захист України потрапило майже у всі світові ЗМІ і знайшло підтримку в Україні. Відзначаючи заслуги Г. Бут під час нагородження її президентською відзнакою «Національна легенда України», В. Зеленський зазначив: «Попри окупацію вона виховує своїх учнів патріотами. Відео, де вона, загорнувшись у прапор України, вимагає від міжнародної спільноти рішучіших дій, потрапило в усі світові ЗМІ та соцмережі. Мільйони людей на планеті почули: Мелітополь – це Україна»⁵⁵.

Незламний дух народу, зокрема українського жіноцтва, засвідчує історія 36-річної Яніни Акулової, мами двох неповнолітніх донечок, яка була схоплена на рашистському блокпосту 11 жовтня 2022 р. За усталеною пропагандистською практикою вже 24 листопада на телеканалах РФ вийшов сюжет про те, що у Мелітополі росіяни викрили терористичне угруповання на чолі з Яніною, до якого долучили Антона Жуковського та Дмитра Сергєєва⁵⁶. Після катувань і допитів жінку засуджено на 9 років за статтями про тероризмі організацію терористичної групи, виготовленні вибухівки та зброї. В останньому слові перед оголошенням вироку в ростовському суді Яніна заявила, що Росія розлучила з дітьми несправедливо, бо вона винна тільки тому: «Що я люблю свою державу, Україну – винна, нехай. Головне, що я в душі патріот і залишуся ним на все життя»⁵⁷.

Утім, не всім мелітопольцям дано стільки мужності, як Яніні, щоб відверто демонструвати любов до України, навіть у застінках. Вистачає і підлих колабораціоністів. Але й значна частина із тих людей, що залишилася в окупованому місті, чинять пасивний опір

ховському. 24.08.2022. URL: <https://glavcom.ua/longreads/natsionalna-lehenda-hanna-but-ja-zupinila-valerija-zaluzhnoho-bo-duzhe-khochu-dodomu-870267.html>

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Інформаційна довідка. С. 13.

⁵⁷ Там само.

«освободителям» та чекають дійсного визволення, зберігаючи національну і людську гідність. Це, зокрема, засвідчила голова грецького товариства «Геліос» Світлана Коваленко: «Я знаю жінок, які благали окупантів, щоб вони не руйнували їхніх хат і не гвалтували дівчат, але прапор російський в руках не тримали і на співпрацю не йшли»⁵⁸.

3. Боротьба триває. «Жовта стрічка» і «Зла Мавка»

Міська влада, громадські активісти підтримують контакти з мелітопольцями, які продовжують боротьбу проти окупантів, зокрема з учасницями руху «Жовта стрічка». Рух громадянського опору «Жовта стрічка» виник спершу у Херсоні на початку окупації. Його учасники отримували завдання від організаторів різної складності – вивішувати українські прапори та жовті стрічки у місті, замальовувати рашистську символіку, замінюючи її українською, збирати інформацію про колаборантів тощо. У грудні 2022 р. представникам руху «Жовта стрічка» вручили премію Андрія Сахарова – щорічну відзнаку Європейського парламенту за свободу думки⁵⁹.

Тоді ж, після звільнення Херсона, один із засновників руху опору Іван переїхав до Мелітополя, щоб налагодити мережу «Жовтої стрічки» і там. Такий рух вже існував у місті і, зокрема, проявив себе під час псевдореферендуму окупантів 23–27 вересня 2022 р. Тоді підпільники пов'язали жовті стрічки на будинках, де мало відбутися голосування, попереджаючи мелітопольців, що вони можуть стати жертвами диверсій⁶⁰.

Але херсонські ініціатори руху поширили його на всі окуповані регіони, включно з Кримом і Донбасом. У березні 2023 р. у масштабному флешмобі «Єдине серце України» взяли участь десятки тисяч українців. Активісти «Жовтої стрічки» з усієї України фотографувалися на тлі своїх міст із малюнками сонячно-кольорових сердець, а потім з'єднували світлини в колажі та викладали у соцмережі. Станом на середину квітня в телеграм-каналі «Жовтої стрічки» було понад 17 тис. учасників з усієї Ук-

⁵⁸ Зайшли «визволяти»...

⁵⁹ Балаєва Т. Підпілля в Мелітополі. Як рух опору «Жовта стрічка» буде мережу українського спротиву 25.03.2023. URL: <https://www.liga.net/ua/society/articles/-podpole-v-melitopole-kak-dvijenie-jeltaya-lenta-stroit-set-ukrainskogo-soprotivleniya>

⁶⁰ Олійник С. Як підпільний спротив...

раїни. У Мелітополі на цей час в телеграм-боті «Жовтої стрічки» близько 500 людей, зокрема майже 100 активістів⁶¹. За розповіддю координатора руху, «стрічкарі» отримують завдання на 20 рівнях: хтось чіпляє стрічки на дерева та паркани, хтось збирає та спалює російські агітки та газети, а інші малюють прапори та сердечка, підбирають тексти і надписують салогани. Ще інші друкують продукцію, яку забирають в умовних місцях її розповсюджувачі матеріалів⁶². Рашисти постійно демонструють свої агітки і говорять: «Росія тут назавжди». Але раптом люди бачать, як на агітаційному автомобілі з написом «Мелітополь – це Росія» або на подібному стенді хтось намалював український прапор, жовту стрічку чи тризуб і це реально підтримує дух містян, які чекають деокупації⁶³.

Іван так описав свої спостереження в Мелітополі: «Всі живуть у страху. Але водночас спротив тут зростає. Я бачу це за кількістю жовтих стрічок та проукраїнських плакатів у місті, за відео зі спалюванням російських газет, які нам надсилають. Буває навіть, що діти фотографують російські підручники в школах, малюють в них українські герби та пишуть нам: «Ось, подивіться! Нас змушують це читати, але ми за цим бредом навчатись не будемо»⁶⁴.

Херсонський активіст розповів, що ситуація в Мелітополі різниться деякими нюансами: окупанти провели в Запорізькій області більше часу, ніж у Херсоні, тому краще облаштувалися: більше російських магазинів, багато відеокамер та патрулів. Але коли він написав у телеграм-каналі руху: «Мелітопольці, пишіть нам в приват, є справа», то у відповідь отримав сотні меседжів. Іван вираховував і відсіював «засланих казачків», проводив організаційну роботу та матеріально технічну з налагодження підпільної системи (розставлення відповідальних, роззосередження принтерів, забезпечення папером і фарбами тощо).

При цьому, як відзначив активіст: «Люди самі пропонували допомогу. Наприклад, росіяни видавали пачки паперу А4 викладачам, а ті писали нам: «Є дві пачки. Вам треба?» Ховали їх десь на смітнику, кидали нам локацію, ми приходили та забирали»⁶⁵.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само.

⁶³ Балаєва Т. Підпілля в Мелітополі...

⁶⁴ Олійник С. Як підпільний спротив...

⁶⁵ Там само.

Поза тим, деякі вчителі, які працюють у мелітопольських школах, вдають, ніби викладають за російською програмою, а самі ведуть уроки за українською або бойкотують читання дітям умовного Пушкіна.

Іван розповів, що долучитись до спільноти «Жовта стрічка» можна через чат-бот «Разом», де кожен справді може отримати доручення, приклади графіті чи листівок та рекомендації щодо безпеки. На учасників «Жовтої стрічки» в чат-боті чекає 20 рівнів завдань, починаючи з тестового – наклеїти десь плакат чи намалювати графіті та з фотозвітом. Далі – етапи друку та розповсюдження листівок проти окупації мобілізації в російську армію, фальшивих виборів, спалення російських підручників з історії та пропагандистської літератури і нарешті, передавання предметної інформації про колаборантів та підняття українського прапора на якійсь споруді⁶⁶. Як розповів Іван: «Інформацію про колаборантів збирають ті, хто якимось перетинався з ними в житті або має доступ до таких даних. «Хтось може написати: «Мій сусід отримав російський паспорт і тепер він – заступник начальника так званої міліції». Ми перевіряємо цю інформацію, накопичуємо та передаємо в українські правоохоронні органи»⁶⁷.

Натомість операції з підняття прапорів здійснює ціла команда незнайомих між собою людей, робота яких координується дистанційно: один учасник ховає прапор в умовному місці, інший забирає його там та прикріплює скотчем до визначеної споруди чи паркана, третій встановлює, четвертий фотографує. Останнім часом учасники руху «Жовта стрічка» на Мелітопольщині та в інших містах активно замальовують російську символіку. Зокрема, обридлі літери «Z» перетворюються на жовто-блакитні пісочні годинники. Це нагадує людям, що наближається час вигнання окупантів та звільнення рідної землі. Під час розмови з репортеркою Т. Балаєвою 25 березня 2023 р. Іван розповів про поширення руху: тільки в той день він отримав 30 нових фотозвітів з Криму – із «зетками», перемальованими у пісочні годинники, та проукраїнськими плакатами на будівлях⁶⁸.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Балаєва Т. Підпілля в Мелітополі...

Не менший ефект має інший флешмоб «Жовтої стрічки» на ТОТ – масове нанесення українських гасел на банкноти РФ, що нагадує окупантам і колаборантам, що вони тут тимчасово і їх тут зневажають. Ще однією із знакових акцій «Жовтої стрічки» у тимчасово окупованому Мелітополі стало привітання українців із різдвяно-новорічними святами українською колядкою «Щедрик», патріотичними ялинковими прикрасами та жовтими стрічками на тлі школи № 23⁶⁹.

Розповідаючи про патріотичну мотивацію й настрої «стрічкарів», Іван зазначив: «Час від часу будь-хто втрачає мотивацію, але потім, наприклад, запорізький телеграм-канал робить пост про спротив у Мелітополі та пише: «Незламне місто! Тримайтеся, скоро будемо разом». Або обласна влада згадує щось про героїчних мешканців Мелітополя, і кожен думає: «Так я ж частина цього спротиву! Що ж я, після окупації буду говорити дітям, що сидів та мовчав? Ні, я був головним партизаном в місті!»⁷⁰.

Ще одним проявом громадянської непокори окупаційному режиму став унікальний жіночий рух «Зла Мавка». Його створили три подруги віком від 30 до 40 років з Мелітополя, які взяли за основу ідею боротьби української Мавки з рашистським Орком. Вони довго сподівалися, що Мелітополь ось-ось звільнять, як це заявляли деякі представники влади, але, зрештою, вирішили діяти самі. Зважаючи на нахабство і хамство окупантів, метою руху визначили: «Зробити так, щоб росіяни щодня відчували себе конченими».

Як розповіла одна із засновниць організації редакторці видання «The Village», одного дня подруги вирішили показати окупантам, «що вони тут не вдома, їх ніхто не боїться й ніхто на них не чекає. І не лише озброєні хлопці, але й жінки не будуть їх терпіти»⁷¹. «Мавки» хочуть щоб «орки» боялися, зокрема, не чіплялися до

⁶⁹ Артеменко О. В окупованому Мелітополі рух опору привітав українців із Різдвяними святами. 27.12.2023. URL: <https://zprz.city/news/view/v-okupovanomu-melitopoli-ruh-oporu-privitav-ukraintsiv-iz-rizdvyanimi-svyatami-foto>

⁷⁰ Олійник С. Як підпільний спротив...

⁷¹ Кудряшова В. «Мавка» чинить спротив РФ. Інтерв'ю з тимчасово окупованого Мелітополя. 21.07.2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-experience/341475-zhinochiy-partizanskiy-ruh-zla-mavka-chinit-sprotiv-rf-interv-yu-z-timchasovo-okupovano-go-melitopolya>

жінок, бо хтозна, як скінчиться їхній вечір і хто поряд із ними є Мавкою. Окупантам має бути страшно. Вони мають озиратися.

Одна з учасниць руху, яка має художній хист, створила перший постер із зображенням трьох україночок (одну із качалкою в руках) з надписом «Окупанти! Дістали! Не зліть українок». Десь на початку березня 2023 р. жінки порозвішували ці плакатики на стовпах і парканах та спостерігали, як росіяни злилися, метушилися і миттєво здирали їхнє послання. Широкий розголос набув наступний плакат трійки, який поширювався у соціальних мережах напередодні 8 березня. На ньому був надпис «Не хочу квітів, хочу мою Україну!» та динамічний малюнок, як Мавка у віночку б'є букетом жалюгідного російського окупанта із «зеткою» на шоломі⁷². «Мавки» зраділи, коли побачили поширення їхнього вдального постера не лише на Запоріжжі, а й у Криму.

Здобув популярність також постер із надписом «Орк Мавці не пара», на якому дівчина в українському вінку буквально розквашує рашистського окупанта в червону пляму. Понад те, 20 липня рух започаткував нову акцію: «оновлено» символізованим зображенням Мавки та українською символікою дизайн російських рублєй. Майстерна підробка була «запущена в обіг» у Мелітополі, Бердянську, Токмаку, Каховці, Сімферополі, Севастополі і Ялті⁷³.

Мавки намагаються не вбивати, але знешкоджувати «орків». Хтось готує листівки, хтось їх розвішує, а хтось ділиться важливою інформацією або безпосередньо діє, щоб зашкодити окупантам. Так, одна із жінок мала доступ до місця, де харчуються окупанти, внаслідок чого служачи досхочу наїлися проносного. Із запровадженням «сухого закону» для військових РФ рашисти вешталися домівками та клянчили алкоголь, тож Мавки наварили їм справжнього пійла, щоб надовго зашкодити службі.

Як розповідають підпільниці, підрахувати точну кількість «Мавок» у Мелітополі наразі важко, бо у них немає чіткого розподілу завдань та фіксованого членства. Наприклад, у групі є одна жінка, якій за 60 років, але вона дуже активна і працює регулярно. З неї списано образ бойової баби Галі на плакатах. Як каже учасниця руху, є дівчата, які пишуть: «Пришліть листівку, я повішу». Але є ті, хто каже: «Вибачте, я боюся вішати листівки, але в мене

⁷² Грубина А. Зла Мавка навчить озиратися...

⁷³ Кудряшова В. «Мавка» чинить спротив РФ...

є інформація, яка може допомогти» або «Я хочу розказати свою історію». І я їх розумію, бо ризики на окупованих територіях дуже великі»⁷⁴.

Жінки не позбавлені страху за свої сім'ї, діють обережно, носять домашній одяг на вулиці, скромні з макіяжем аби не привертати уваги росіян та кавказців, бути для них «сірою мишкою». Але найбільше вони остерігаються, щоб до руху не залучилися і не постраждали діти. Адже, як розповідають учасниці підпілля: «Мавок, яких росіяни ловлять під час розвішування плакатів, примушують просити вибачення на камеру чи везуть у підвали. Що з ними відбувається далі – невідомо»⁷⁵.

Як засвідчує інтерв'ю засновниці руху, «Мавки» чітко розуміють свої поточні завдання: «Головне зараз – відчищати вулиці від цього триколора смердючого. Ці білборди, преса, «колорадки» – скрізь. Жінки з такою завзятістю підпалювали ці «аквафреші», що ми зрозуміли: пора запускати масову акцію. Ми побачимо багато палаючих російських стягів найближчим часом»⁷⁶.

Важливе місце у роботі «Мавок» відіграє інформаційний спротив. 2 жовтня 2023 року, у Telegram-каналі «Злої Мавки» було оприлюднено повідомлення про запуск у Мелітополі щотижневої газети. Підпільниці запровадили випуски своїх листівок газетного типу «Тижневі новини від Злої Мавки» з під заголовком «Про що не розкажуть окупанти», де повідомляється про щоденні втрати окупантів у живій силі і техніці, інші невдачі РФ, а також подаються найважливіші новини про успіхи України та її союзників. Наклад тижневиків сягає сотень примірників, а ініціатива мелітопольських підпільниць поширилася на Крим. Як наголосила координаторка руху: «Це те, про що окупанти не розкажуть у своїх пропагандистських новинах. Люди в окупації, особливо старшого віку не мають змоги шукати на інтернет-ресурсах усю цю інформацію, а підписуватись на українські пабліки часто буває небезпечно, адже ніколи не знаєш, коли можуть перевірити ваш телефон»⁷⁷.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Грубрина А. Зла Мавка навчить озиратися...

⁷⁶ Кудряшова В. «Мавка» чинить спротив РФ...

⁷⁷ «Про що не розкажуть окупанти»: щотижневне друковане видання жіночого руху опору «Зла Мавка», що виходить на ТОТ України / Юліана Топольник. 18.01.2024. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/661960-pro-so-ne-rozkazut->

Засновниця руху не любить розмов про те, як скоро будемо ласувати черешнею у вільному Мелітополі та купатися в Азовському морі. Вона каже: «Ми бачили, як цілу ніч танцював Херсон. Тут буде така вечірка, коли це станеться! Очікувати завжди важко, бо намагаєшся бачити гарні новини: «Ось-ось, зараз-зараз, ще трошки». Ми все розуміємо й просто чекаємо. Усе буде, сто відсотків»⁷⁸.

Безперечно, у цих 100 відсотків гарантії визволення буде і частка партизан, які підривають потяги та автомобілі окупантів, «Злої Мавки», «Жовтої стрічки», мелітопольських демонстрантів, які підривають моральний стан та боєздатність «орків», та навіть мовчазних упертюхів, які досі не взяли російських паспортів або підпільно навчають своїх дітей в українських закладах або не віддають їх до дитсадків. А тому треба погодитися зі спостереженням польської дослідниці Я. Рогози, що антиросійські настрої, викликані звірствами агресора в Україні є настільки глибокими, що навіть за неможливості активної протидії, можна очікувати поширення не колабораціоністських настроїв, а партизансько-підпільного спротиву⁷⁹.

Подібну думку висловив і компетентний з цього питання український аналітик С. Кузан: «Абсолютна більшість населення на окупованій території перебуває у опозиції. І в міру того, як супротивник нарощує репресії щодо місцевого населення збільшується і інтенсивність руху опору. Ми бачимо збільшення кількості учасників. Мелітополь – яскравий тому приклад»⁸⁰. При цьому він відзначив, що учасників руху надихає історична волелюбна традиція степового краю: запорізька вольниця та повстанський і партизанський рух ХХ ст.

Характерно, що, крім власної мужності, мелітопольці, і насамперед учасники мелітопольського підпілля, отримують підтримку земляків, які вибралися з ТОТ, зокрема міської та обласної адміністрації. Як зазначив І. Федоров: «Ми маємо підготувати наших мешканців до деокупації, роздати їм інструкції, що робити, як

okupanti-sotizneve-drukowane-vidanna-zinocogo-ruhu-oporu-zla-mavka-so-vihodit-na-tot-ukraini/

⁷⁸ Кудряшова В. «Мавка» чинить спротив РФ...

⁷⁹ Rogoza J. Ukraina: konsolidacja społeczna przeciwko agresorowi. 14.03.20222. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-03-14/ukraina-konsolidacja-spoeczna-przeciwko-agresorowi>

⁸⁰ Про рух опору...

бути готовими до заходу Збройних сил України. Всю цю роботу ми регулярно проводимо. Але я думаю, що насправді здивуванням для ворогів буде, коли наші ЗСУ підйдуть до кордонів Мелітополя, і атака розпочнеться не лише ззовні, а й зсередини міста. І до цього наші мешканці також готуються. Мелітополь – це ворота до українського Криму. Тому Мелітополь – точно стратегічний пункт для деокупації»⁸¹.

Отож, з таким людьми, героями українського підпілля на ТОТ, які є частиною всенародного протистояння рашистам, не доводиться сумніватися у словах Н. Дребот: «Повірте що Мелітополь був, є, і буде! І те, яким він буде, – це вразить всіх, весь світ.... Ми переможемо!»⁸².

ВИСНОВКИ

Отже, масовий рух опору на Мелітопольщині окупаційним силам Російської Федерації розпочався вже з першого дня вторгнення та триває дотепер. Спротив ворогу відбувається в умовах, коли окупанти проголосили місто столицею області і наводнили його середмістя спецслужбами, сексотами, патрулями, «прослушками», відеокамерами, що призводить до великих втрат, але не зупиняє українських патріотів.

Однією зі складових руху опору, поряд із діями підпілля, координованого Силами спеціальних операцій України, став самоорганізований і стихійний, колективний та індивідуальний, активний та пасивний громадянський протест. Цей рух у березні 2022 р. охопив усі соціальні верстви населення міста, найбільше студентську молодь і відбувався у різних формах та проявах.

Обґрунтовано висновок, що унікальною, як для ТОТ, формою протестного руху стали регулярні громадські молитви за Україну на центральній площі Перемоги, які організували священники й пастори Міжконфесійної ради церков Мелітополя. Регулярні молитовні зібрання тривали до середини серпня 2022 р., коли був арештований один із останніх організаторів акцій.

Саме із першої з таких молитов розпочалися щоденні масові демонстрації та мітинги мелітопольців, що тривали до 12 березня, а надалі набрали інших форм. Того дня окупанти розганяли де-

⁸¹ «Мелітополь – це ворота...»

⁸² Мелітополь український...

монстрацію не лише погрозами, світлошумовими гранатами, а й пострілами на враження, які завдали поранення та травм протестантам. Марші сотень людей відбувалися з українськими прапорами і супроводжувалися скандуванням антиросійських гасел. Відтак під тиском населення «знизу» і лідерів провідних європейських країн, рашисти відпустили полонених: керівника міста І. Федорова та району С. Прийму, депутатку обласної ради Л. Ібрагімову та інших представників влади. Понад те, окупанти до 14 березня не наслідувалися зняти український прапор на високій щоглі в центрі міста.

Виявлено, що ще влітку й восени 2022 р. в Мелітополі, зокрема під час рашистського псевдореферендуму активно проявив себе рух опору «Жовта стрічка». Після переїзду в Мелітополь херсонського лідера руху, міське підпілля «Жовтої стрічки» отримало потужний імпульс. Керівник руху організували цілу систему конспірації та підбору кадрів через тестування новачків конкретними завданнями різних ступенів складності – від нищення рашистських газет і символіки до збору даних про колаборантів і встановлення українських прапорів.

З'ясовано, що унікальним явищем для окупованих теренів України став жіночий рух «Зла Мавка», засновниці якого протистоять окупантам ненасильницькими методами, зокрема, крім поширення української символіки, випускають інформаційний тижневик та нищать рашистські агітки. Мелітопольські жінки також поширили свою мережу на інші окуповані регіони і постійно дошкуляють рашистам морально, а часом і фізично.

Доведено, що учасники громадянського руху Мелітополя використовували різні методи: демонстрації та мітинги, спільні молитви за Україну, саботаж розпоряджень і наказів окупантів, поширення в місті української символіки, гасел, карикатур на окупантів, замальовування рашистської символіки, спалення російських газет та плакатів, випуск власних листівок, збір і поширення повідомлень про злочини окупантів і колаборантів, збір розвідданих, вивішування українських прапорів тощо.

Підтверджено, що головними мотивами жертвовної боротьби мелітопольського руху опору були почуття національної та людської гідності, історичні традиції волелюбності народу, а також ненависть до загарбників, які відзначилися надзвичайністю жорстокістю та зневагою до українців. Учасники громадянського руху

опору в місті своїм незламним духом і підривною діяльністю послаблюють сили ворога, підтримують українців, які не змогли виїхати і наближають спільну перемогу України над рашистськими загарбниками.

Безумовно, ця героїчна сторінка новітньої історії України має бути і надалі досліджуваною, осмислюваною й обнародованою для практичного засвоєння підпільного досвіду, національно-патріотичного виховання та усвідомлення світом масштабів і особливостей розв'язаної РФ екзистенційної війни проти українського народу. Далеко не вся діяльність українських героїв руху опору і становище жертв періоду рашистської окупації можна розглянути в одній публікації навіть в межах одного міста з причин доступності інформації, наявності родичів протестантів на ТОТ тощо. Проте для подальших студій спротиву окупантам в Мелітополі, як і в інших регіонах ТОТ, існує достатня джерельна база, яка постійно поповнюється внаслідок нових протестних акцій та урізноманітнення їх засобів, а також наявності у підпільників власних локацій в соціальних мережах та особистих контактів на теренах вільної України.

АНОТАЦІЯ

Автори проаналізували й реконструювали на джерельній основі відкритих джерел, інтернет-ресурсів перебіг й обставини громадянського руху спротиву окупантам у Мелітополі, а також дії його учасників. Висвітлено особливості окупаційної політики рашистів у місті, яке вони проголосили центром Запорізької області, але яке, незважаючи на тотальний терор і сотні арештів, стало визнаним центром українського руху опору. З'ясовано, що протестний рух мелітопольців охопив всі соціальні верстви, зокрема молодь, і набув різних характерних рис: самоорганізований і стихійний, колективний та індивідуальний, активний та пасивний. Виявлено, що унікальною формою протестного руху стали регулярні громадські молитви за Україну на центральній площі Перемоги, які організували священники і пастори Міжконфесійної ради церков Мелітополя. Встановлено, що саме із першої з таких молитов розпочалися щоденні масові демонстрації та мітинги мелітопольців, що тривали до збройного розгону людей 12 березня, а надалі набрали інших, здебільшого підпільних або пасивних форм. З'ясовано, що протестні марші сотень мешканців міста з

українською символікою і скандуваннями антиросійських гасел, та державницька позиція міської влади на чолі з І. Федоровим, стали однією з причини того, що окупанти до 14 березня не осмілювалися зняти український прапор в центрі міста. Виявлено, що влітку 2022 р. в місті проявив себе рух опору «Жовта стрічка», який набув нового імпульсу після переїзду в Мелітополь херсонського лідера руху. Обґрунтовано висновок, що унікальним явищем для окупованих теренів України став жіночий рух «Зла Мавка», засновниці якого поширили свою мережу на інші окуповані регіони і постійно дошкуляють окупантам. Встановлено, що мелітопольці використовували різні методи боротьби: демонстрації і мітинги, громадські молитви на майдані, поширення української символіки та гасел, нищення рашистської символіки, газет та плакатів, випуск власних листівок, збір даних про злочини окупантів та колаборантів, саботаж розпоряджень окупантів, їх паспортів, шкіл і дитячих садочків тощо. Підтверджено, що мотивами боротьби учасників мелітопольського руху опору були почуття національної та людської гідності, волелюбні традиції народу, а також ненависть до загарбників, які відзначилися жорстокістю та зневагою до українців.

ABSTRACT

The authors analyzed and reconstructed on the basis of the published sources, Internet resources, the revolution and the situation of the huge revolution against the occupiers at Melitopol, as well as its participants. The features of the occupation policy of the racists in the city, which they proclaimed the center of the Zaporizhzhia region, but which, despite total terror and hundreds of arrests, became the recognized center of the Ukrainian resistance movement, are highlighted. It was found that the protest movement of Melitopol residents covered all social strata, in particular youth, and acquired various characteristic features: self-organized and spontaneous, collective and individual, active and passive. It was revealed that a unique form of the protest movement was regular public prayers for Ukraine on the central Victory Square, organized by priests and pastors of the Interfaith Council of Churches of Melitopol. It was established that it was with the first of these prayers that daily mass demonstrations and rallies of Melitopol residents began, which lasted until the armed dispersal of people on March 12, and then took on

other, mostly underground or passive forms. It was found that protest marches by hundreds of city residents with Ukrainian symbols and chants of anti-Russian slogans, and the statist position of the city authorities led by I. Fedorov, were one of the reasons why the occupiers did not dare to remove the Ukrainian flag in the city center until March 14. It was revealed that in the summer of 2022, the resistance movement «Yellow Ribbon» manifested itself in the city, which gained new momentum after the movement's Kherson leader moved to Melitopol. The conclusion is substantiated that the women's movement «Evil Mavka» became a unique phenomenon for the occupied territories of Ukraine, the founders of which expanded their network to other occupied regions and constantly harass the occupiers. It is established that the Melitopol residents used various methods of struggle: demonstrations and rallies, public prayers on the Maidan, the spread of Ukrainian symbols and slogans, the destruction of racist symbols, newspapers and posters, the issuance of their own leaflets, the collection of data on the crimes of the occupiers and collaborators, the sabotage of the occupiers' orders, their passports, schools and kindergartens, etc. It is confirmed that the motives for the struggle of the participants in the Melitopol resistance movement were a sense of national and human dignity, the freedom-loving traditions of the people, as well as hatred of the invaders, who were distinguished by cruelty and contempt for Ukrainians.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abdurasulov A. Ukraine war: Melitopol residents resist Russian occupation. 24.05.2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61525477>
2. Karmanau Y., Arhirova H. Yellow Ribbon guerrillas lead Ukraine's resistance effort. *Associated Press*. August 9, 2022. Kyiv, Ukraine. URL: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/0809/-Yellow-Ribbon-guerrillas-lead-Ukraine-s-resistance-effort>
3. Rogoża J. Ukraina: konsolidacja społeczna przeciwko agresorowi. 14.03.2022. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publika-cje/komentarze-osw/2022-03-14/ukraina-konsolidacja-spoleczna-prze-ciwko-agresorowi>
4. Ukraine's partisans are hitting Russian soldiers behind their own lines. 05.06.2022. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/06/-05/ukraines-partisans-are-hitting-russian-soldiers-behind-their-own-lines>

5. Zabrodskyi M., Watling J., Danylyuk O., Reynolds N. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022. 30 November 2022. URL: <http://surl.li/mzasz>

6. «Героїзація насильства». Кому окупанти встановлюють пам'ятники в захопленому Мелітополі? *Новини Приазов'я*. 24.11.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-melitopol-pa-yatnyku-sudoplat-boyaryniv/32146675.html>

7. «Мелітополь – це ворота до українського Криму». Мер Іван Федоров про контрнаступ, партизанів та колаборантів / інтерв'ю Марії Ульяновській. 05.05.2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7080509.html>

8. «Ми чекаємо на ЗСУ. Віримо, що прийдуть нас визволити»: Щоденник учительки Ганни Бут з окупованого Мелітополя / Записала Олена Юрченко. 25.03.2022. URL: <https://osvitoria.media/experience/my-chekayemo-na-zsu-vyrymo-shho-pryjdut-nas-vyzvoliaty-shhodennyk-uchytelky-ganny-but-iz-okupovanogo-melitopolya/>

9. «Нас переслідують, щоб світ не дізнався правди» – Світлана Залізецька розповіла про полонених журналістів Мелітополя на Раді Європи. *Прес-центр ТРК «Мелітополь»*. 31.10.2024. URL: <https://mlt.gov.ua/?r=posts.client.view&id=2037>

10. «Про що не розкажуть окупанти»: щотижневий друкований видання жіночого руху опору «Зла Мавка», що виходить на ТІТ України / Юліана Топольник. 18.01.2024. URL: <https://suspilne.media/zaporizhzhia/661960-pro-so-ne-rozkazut-okupanti-sotizneve-drukovan-vidanna-zinocogo-ruhu-oporu-zla-mavka-so-vihodit-na-tot-ukraini/>

11. Артеменко О. В окупованому Мелітополі рух опору привітав українців із Різдвяними святами. 27.12.2023. URL: <https://zprz-city/news/view/v-okupovanomu-melitopoli-ruh-oporu-privitav-ukraint-siv-iz-rizdvyanimi-svyatami-foto>

12. Балаєва Т. Підпілля в Мелітополі. Як рух опору «Жовта стрічка» будує мережу українського спротиву 25.03.2023. URL: <https://www.liga.net/ua/society/articles/podpole-v-melitopole-kak-dvi-jenie-jeltaya-lenta-stroit-set-ukrainskogo-soprotivleniya>

13. Благов лікарів не рятувати, бо тортури продовжаться. Як у Росії судять українців у справі про підготовку вибуху у Мелітополі. 18.07.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cy0p3z7ezlmo>

14. Богомаз А. Вчителька року з Мелітополя Ганна Бут розповіла, як окупанти забрали у дітей свободу. 15.06.2022. URL:

<https://war.znaj.ua/429330-vchitelka-roku-z-melitopolya-rozpovila-yak-okupanti-zabrali-u-ditey-svobodu-duzhe-vazhko>

15. Букреєва І., Склярів Р., Шпачинський В. «Русський мір» у тимчасово окупованому місті Мелітополі. *Українознавчий альманах*. Вип. 33. Київ: «Міленіум», 2023. С. 182–188.

16. В Мелітополі похитили известного общественника (фото). 04.04.2022. URL: https://ria-m.tv/news/282256/v_melitopole_pohitili_izvestnogo_obschestvennika_%28foto%29.html

17. Ганна Бут: От коли у нас не будуть облизувати, як Шевченко писав, московського чобота, тоді зайде Україна. (без дати). URL: <https://edpro.ua/blog/ganna-but>

18. Глинська Л., Глебова Н., Андрущенко О. Етнічна єдність багатокультурної мелітопольської громади як маркер національного спротиву війні. *Українознавчий альманах*. Вип. 33. Київ: «Міленіум», 2023. С. 189–194.

19. Глуховський М. «Національна легенда» Ганна Бут: Я звернулась до Залужного, бо дуже хочу додому / Інтерв'ю Г. Бут кореспонденту «Главком» М. Глуховському. 24.08.2022. URL: <https://glavcom.ua/longreads/natsionalna-lehenda-hanna-but-ja-zupinila-valerija-zaluzhnoho-bo-duzhe-khochu-dodому-870267.html>

20. Грубрина Анастасія, Зла Мавка навчить озиратися. Як мелітопольський рух опору бореться з росіянами. 04.08.2023. URL: <https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/ruh-oporu-zla-mavka/>

21. Гудзь В. На вістрі протимосковського опору: Мелітополь сьогодні / інтерв'ю Віктора Гудзя Олега Багану. *Український погляд*. 22.08.2020. URL: <http://ukrpohliad.org/blogs/na-vistri-protymoskovskogo-oporu-melitopol-sogodni.html>

22. Загублене місто! Іван Федоров про перші дні окупації Мелітополя, викрадення та зрадників / інтерв'ю Анатолію Анатолічу. 24.01.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HpWssq8FwqQ>

23. Зайшли «визволяти» від корінного населення – як окупанти змінюють етнічний склад на Мелітопольщині (фото). URL: [https://ria-m.tv/ua/news/354800/zayshli-vizvolyati-vid-korinnogo-naselennya-yak-okupanti-zminyuyut-etnichniy-sklad-na-melitopolschini-\(foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/354800/zayshli-vizvolyati-vid-korinnogo-naselennya-yak-okupanti-zminyuyut-etnichniy-sklad-na-melitopolschini-(foto).html)

24. України. Про основи національного спротиву. *Відомості Верховної Ради*. Київ, 2021. № 41. Ст. 339.

25. Залізецька С. Як у Мелітополі викрадають українських журналістів, які продовжили працювати в окупації. 15.04.2024. URL:

<https://zmina.info/columns/fsb-zaperechuye-zatrymannya-melitopolskoyi-zhurnalisty-anastasiyi-gluhovskoyi-popry-oprylyudnene-rosiyanamy-vidpovidnogo-video/>

26. Інформаційна довідка щодо окремих випадків насильницьких зникнень та свавільних затримань цивільних жителів м. Мелітополя та Мелітопольського району. Запоріжжя, 2024. 21 с.

27. Кудряшова В. Мавка» чинить спротив РФ. Інтерв'ю з тимчасово окупованого Мелітополя. 21.07.2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-experience/341475-zhinochiy-partizanskiy-ruh-zla-mavka-chinit-sprotiv-rf-interv-yu-z-timchasovo-okupovano-go-melitopolya>

28. Лаврів М. «Мої учні стали танкістами та піхотинцями». Вчителька з Мелітополя пережила окупацію та допомагає ЗСУ у новому місті. 20.09.2022. URL: <https://shotam.info/moi-uchni-staly-tankistamy-ta-pikhotyntsiamy-vchytelka-z-melitopolia-perezhylo-okupatsiiu-ta-dopomahaie-zsu-u-novomu-misti/>

29. Мелітополь український. Життя в окупації і після. Чому ми такі? Тетяна Пришляк та Надія Дребот. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9oFX-HnhKVE>

30. Мы вас услышали: реакция преподавателей университетов Украины на «Обращение совета ректоров вузов Санкт-Петербурга и Ленинградской области к профессорам, преподавателям, работникам и студентам высших учебных заведений. 09.03.2022. URL: <http://priansak-center.com/>

31. Найстрашніше в окупації втратити розум і стати зрадником – волонтер із Мелітополя. 05.12.2022. URL: [https://riam.tv/ua/news/305601/naystrashnishe_v_okupatsii_vtratiti_rozum_i_stati_zradnikom_volonter_iz_melitopolya_\(foto_video\).html](https://riam.tv/ua/news/305601/naystrashnishe_v_okupatsii_vtratiti_rozum_i_stati_zradnikom_volonter_iz_melitopolya_(foto_video).html)

32. Олійник С. Як підпільний спротив діє в Мелітополі та інших окупованих містах України 21.04.2023. URL: <https://zprz.city/news/view/yak-pidpilnij-sprotiv-die-v-melitopoli-ta-inshih-okupovanih-mistah-ukraini>

33. Павлишин Н. «Я не хотів виживати, я хотів жити на повну, навіть у тих умовах», – священник УГКЦ із Мелітополя. 15.12.2022. URL: <https://dyvensvit.org/top/1037250/>

34. Представники громади Мелітополя в умовах миру і війни (на прикладі життєвої зв'язки Г. Бут і О. Ревенка). *Етносоціальні аспекти вивчення історії Південної України 18–20 ст.*: монографія / Крилова А.М. (відп. ред.), Гудзь В.В. (редагування та передмова),

Полякова Л.І., Пачев С.І., Ситник О.М., Шкода Н.А. Запоріжжя: ТанDEM, 2024. С. 141–177.

35. Представниця караїмського корінного народу взяла участь у 21-й сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів. 29.04.2022. URL: <https://dess.gov.ua/karaim-21-forum-oop/>

36. Про рух опору на окупованих територіях: у чому він проявляється і які наслідки / інтерв'ю Сергія Кузана Євгенії Назаровій. 27.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ruh-opir-okupovana-teritoriya/31869986.html>

37. Родак К. Наші партизани. Як влаштований рух опору під окупацією. 2022. URL: https://zaxid.net/partizanskiy_ruh_v_ukrayini_2022_rol_pidpilnoyi_borotbi_n1546976

38. Стратонова Н., Кривко Н. «Ми – голос тих, хто в окупації»: як живе на Рівненщині викладачка Ганна Бут з Мелітополя. *Суспільне Рівне*. 02.09.2022. URL: <https://suspilne.media/277234-mi-golos-tih-hto-v-okupacii-ak-zive-na-rivnensini-vikladacka-ganna-but-z-melitopola/>

Інформація про авторів:

Гудзь В. В.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та археології
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького,
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Україна, 69000
(victorvgudz@gmail.com)

Ситник О. М.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та археології
Мелітопольського державного університету
імені Богдана Хмельницького,
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Україна, 69000
(oleksander_sytnyk@i.ua)

Ситник Ю. В.

кандидатка історичних наук, старша викладачка, кафедри
соціально-гуманітарних і правових дисциплін
Уманського національного університету садівництва
вул. Інститутська, 4, м. Умань, Україна, 20301 (july-don@i.ua)

Information about the authors:

Gudz V. V.

Doctor Habilitatus in History, Professor,
Professor at the Department of History and Archaeology,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,
st. Science town, 59, Zaporizhzhya, Ukraine, 69000,
(victorvgudz@gmail.com)

Sytnyk O. M.

Doctor Habilitatus in History, Professor,
Professor of the Department of History and Archeology,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,
st. Science town, 59, Zaporizhzhya, Ukraine, code 69000,
(oleksander_sytnyk@i.ua)

Sytnyk Yu. V.

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer
Department of Social, Humanitarian and Legal Disciplines
Uman National University of Horticulture
4 Instytut'ska St., Uman, Ukraine, 20301 (july-don@i.ua)